

ЖОРСТКА РИТОРИКА ЯК СТИЛЬ КОМУНІКАЦІЇ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Дослідження присвячене вивченню жорсткої риторики як одного з ключових інструментів впливу на сучасну аудиторію. У роботі розглянуто сутність жорсткої риторики, її роль у формуванні суспільної думки та основні сфери застосування. Проаналізовано дослідження вчених, які вивчали цей феномен, а також визначено особливості, переваги та недоліки використання жорсткої риторики. Особливу увагу приділено її впливу на комунікативний простір, зокрема в політиці, медіа та соціальних мережах. Робота спрямована на розкриття значення жорсткої риторики в сучасному світі, де швидкість та емоційний вплив часто визначають успіх комунікації.

Ключові слова: жорстка риторика, мовний вплив, комунікація, маніпуляція, суспільна думка, емоційний вплив.

Abstract

The study is devoted to the exploration of hard rhetoric as one of the key tools of influencing modern audiences. The paper examines the essence of hard rhetoric, its role in shaping public opinion, and the main areas of its application. The research of scholars who studied this phenomenon is analyzed, and the features, advantages, and disadvantages of using hard rhetoric are identified. Special attention is paid to its impact on the communicative space, particularly in politics, media, and social networks. The work aims to reveal the significance of hard rhetoric in the modern world, where speed and emotional influence often determine the success of communication.

Keywords: hard rhetoric, linguistic influence, communication, manipulation, public opinion, emotional impact.

Риторика як мистецтво переконання виникла ще в античні часи. Одним із її різновидів є жорстка (чорна) риторика, яку часто використовують у політиці, медіа, рекламі та інших сферах, де потрібно швидко вплинути на думку аудиторії. У цій роботі розглянуто основні аспекти жорсткої риторики, її значення, особливості та сфери застосування.

Жорстка риторика — це стиль комунікації, який характеризується використанням різких, категоричних висловлювань, емоційно забарвлених фраз та мовних прийомів, спрямованих на швидке досягнення мети. Вона часто містить елементи маніпуляції, агресивного переконання та емоційного тиску на аудиторію. На відміну від класичної риторики, яка прагне до логічного переконання, жорстка риторика часто ґрунтується на емоціях, страхах та упередженнях слухачів.

З одного боку, володіння методами жорсткої риторики – це вміння використовувати різні емоційні стани людини, мистецтво маніпуляції, з іншого – це можливість розпізнати недобрі наміри комуніканта та уникнути маніпуляцій, дати відсіч нахабі. І послуговуватися прийомами жорсткої риторики можна як у професійній діяльності, так і в приватному житті. Головне – не нехтувати етичними та моральними засадами суспільства, бо інакше жорстка риторика справді набуде значення «заборонена».

Чорна риторика – це використання сили слова, усіх вербальних і невербальних засобів комунікації, знань з психології для того, щоб, дискутуючи, аргументуючи, атакуючи, наполягаючи, перемогти. При цьому немає значення: правий переможець чи ні. У такому випадку комунікант використовуватиме всі риторичні засоби, аби цілеспрямовано вести бесіду, перемовини чи суперечку в бажаному напрямку, щоб досягти свого. Зокрема, намагатиметься озадачити свого співрозмовника, збити з пантелику, уникнути небажаних запитань і нав'язати свої. Слід зазначити, що доволі часто такі люди очікують (іноді навмисно провокують) від опонентів певної психічної реакції: неадекватності та неконтрольованості [1].

Жорстка риторика має важливе значення в сучасному комунікативному просторі, де швидкість впливу на аудиторію часто визначає успіх. Вона дозволяє швидко мобілізувати людей, сформувавши певну думку чи навіть змінити їхню поведінку. Однак її використання може мати як позитивні, так і негативні наслідки залежно від контексту та цілей.

Жорстку риторичну активно використовують у таких сферах:

1. Політика. Політики часто вдаються до жорсткої риторики для мобілізації виборців, дискредитації опонентів чи формування певного громадського настрою.

2. Медіа. ЗМІ використовують жорстку риторичну для привернення уваги до певних подій чи проблем, часто надаючи їм емоційного забарвлення.

3. Рекламa. У рекламі жорстка риторика допомагає переконати покупців у необхідності придбання товару чи послуги.

4. Соціальні мережі. У цифрову епоху жорстка риторика стала основним інструментом впливу на аудиторію через соціальні платформи, де короткі, емоційно забарвлені повідомлення швидко поширюються.

Жорстку риторичну досліджували з різних поглядів багато вчених - від античних філософів до сучасних лінгвістів і соціологів, серед них: Аристотель, Кеннет Берк, Ноам Хомський, Маршалл Маклюен.

Аристотель у своїй праці «Риторика» розглядав різні стилі переконання, включаючи емоційний вплив. Він виділяв три основні способи переконання: етос (авторитет мовця), пафос (емоційний вплив) і логос (логічні аргументи). Жорстка риторика часто ґрунтується на пафосі, використовуючи сильні емоції для швидкого впливу на аудиторію [2].

Кеннет Берк, американський філософ та лінгвіст, який досліджував роль мови у формуванні суспільної думки та маніпуляції, розглядав мову як інструмент символічної дії, який може викликати певні реакції в аудиторії. Його концепція «драматизму» допомагає зрозуміти, як у жорсткій риторичній використовують конфлікти та емоції для досягнення своїх цілей [3].

Ноам Хомський, відомий лінгвіст та політичний аналітик, аналізував використання мови в політичній пропаганді. Н. Хомський вважав, що жорстку риторичну часто використовують для маніпулювання масами, створення ворожих образів та підтримки владних структур. Його роботи підкреслюють небезпеку використання мови для контролю над суспільною думкою [4].

Маршалл Маклюен, канадський філософ та теоретик медіа, досліджував вплив засобів масової інформації на суспільство. М. Маклюен вважав, що «засіб передачі є повідомленням, оскільки його форма визначає сприйняття інформації та впливає на суспільство більше, ніж сам зміст повідомлення», і стверджував, що жорстка риторика в медіа може формувати сприйняття реальності, навіть якщо її зміст є маніпулятивним [5].

Сучасні лінгвісти і соціологи, які вивчають роль жорсткої риторичної в соціальних мережах та медіа, наприклад, Джордж Лакофф, демонструють, як мовні фрейми використовують для формування політичних поглядів. Д. Лакофф вважає, що жорстка риторика часто будується навколо простих, але емоційно забарвлених фреймів, які легко сприймає аудиторія [6].

Ці дослідники зробили значний внесок у розуміння жорсткої риторичної, її механізмів і наслідків. Їхні роботи підкреслюють, що жорстка риторика є потужним інструментом впливу, який може як об'єднувати людей навколо спільних ідей, так і викликати конфлікти та поляризацію суспільства.

Жорстка риторика має низку характерних особливостей, які роблять її потужним інструментом впливу на аудиторію. Однією з найважливіших рис є **категоричність**. Вона проявляється у використанні абсолютних тверджень, які не залишають місця для сумнівів чи альтернативних поглядів. Наприклад, фрази на кшталт *«Це єдиний шлях до порятунку!»* або *«Це абсолютно неприпустимо!»* створюють ілюзію беззаперечної істини. Такий підхід спрощує складні питання та примушує аудиторію прийняти позицію мовця без критичного аналізу. Категоричність зменшує можливість діалогу, формує чорно-біле бачення світу та збільшує впевненість слухачів у «правильності» позиції.

Іншою ключовою особливістю жорсткої риторичної є **емоційне забарвлення**. Акцент роблять на сильних емоціях, таких як: страх, гнів, обурення чи надія, - які затмарюють раціональне мислення. Емоції стають основним інструментом впливу, а не логіка чи факти, наприклад, використання страху (*«Якщо ми не діємо зараз, нас чекає загибель!»*), гніву (*«Вони руйнують наше майбутнє!»*) або надії (*«Тільки ми зможемо врятувати наше майбутнє!»*) дозволяє швидко мобілізувати аудиторію. Згідно

з дослідженнями психолога Пола Екмана, емоції, такі як страх і гнів, активізують мигдалеподібне тіло мозку, що призводить до швидких, але не завжди обґрунтованих рішень.

Маніпуляція — ще одна важлива риса жорсткої риторики. Маніпулюючи, використовують мовні прийоми для непомітного впливу на свідомість аудиторії. Метою є не переконати, а змусити прийняти думку мовця як власну. Серед таких прийомів — повторення ключових фраз («*Ми зробимо це разом*»), риторичні питання («*Хіба ви хочете жити в країні, де панує беззаконня?*»), метафори та образи («*Ворог — це хмара, яка затьмарює наше сонце!*»), а також зміщення акценту («*Захист інтересів*» замість «*Обмеження свобод*»). За теорією Роберта Чалдіні («Психологія впливу») виділяють шість принципів маніпуляції, включаючи соціальний доказ, авторитет і дефіцит, які активно використовують у жорсткій риториці.

Агресивний тон — ще одна характерна риса. Його використовують для дискредитації опонентів, формування ворожості або створення образу «ворога», наприклад, особисті атаки («*Мій опонент — маріонетка в чужих руках*»), гіперболізація («*Їхні ідеї призведуть до руйнації*») чи стигматизація («*Усі, хто не з нами, — зрадники нації*») створюють атмосферу конфронтації. Такий тон призводить до поляризації суспільства, ескалації конфліктів і втрати довіри, якщо аудиторія розпізнає маніпуляцію.

Жорстку риторику також характеризують **спрощенням складних тем**, тобто уникають нюансів, перетворюючи складні проблеми на прості гасла. Наприклад, фраза на кшталт «*Усі проблеми розв'язують одним рішенням*» роблять ідеї зрозумілими для масової аудиторії, але спотворюють реальність. Це створює ілюзорне відчуття контролю, але зменшує здатність до критичного аналізу.

Ще одна особливість — **використання стереотипів і ярликів**. Жорстка риторика часто апелює до упереджень, використовуючи стереотипи для швидкого емоційного відгуку. Наприклад, твердження «*Усі мільйонери — шахраї*» або «*Мігранти загрожують нашій культурі*» спрощують соціальне сприйняття, але призводять до дискримінації. Соціолог Гордон Олпорт у своїй роботі «Природа упереджень» довів, що стереотипи можуть бути потужним інструментом впливу, але вони також сприяють розколу суспільства.

Акцент на негативі — важлива риса жорсткої риторики, що полягає в зосередженні на проблемах, а не рішеннях для того, щоб викликати тривогу або обурення. Наприклад, фрази на кшталт «*Країна на межі знищення*» або «*Система працює проти нас*» створюють відчуття терміновості, що змушує аудиторію діяти негайно, часто без роздумів.

Нарешті, у жорсткій риториці часто **ігнорують або спотворюють факти**. Спікери використовують неповну інформацію, виривають цитати з контексту або навіть створюють фейкові дані для підтримки своїх тез. Це дозволяє мовцю формувати бажану думку, але підриває довіру до нього, якщо аудиторія розпізнає обман.

У сукупності ці особливості роблять жорстку риторику важливим інструментом впливу, який здатний швидко мобілізувати людей, але також несе ризики маніпуляції, поляризації та втрати довіри.

Жорстка риторика є потужним засобом комунікації, який може бути ефективним у різних сферах суспільного життя, зокрема в політиці, дипломатії, медіа та бізнесі. Основною її перевагою є здатність впливати на аудиторію, формуючи чіткі та однозначні меседжі, які не залишають місця для подвійного трактування. Завдяки категоричності та емоційній насиченості жорстка риторика сприяє мобілізації громадської думки та зміцненню лідерських позицій мовця. Вона дозволяє контролювати дискурс, задаючи його напрямок і змушуючи опонентів реагувати у визначених межах.

Однак використання жорсткої риторики має і суттєві недоліки. Надмірна агресивність та категоричність можуть призвести до ескалації конфліктів, зменшення простору для компромісу та поляризації суспільства. Крім того, такий стиль комунікації часто супроводжується спрощенням складних проблем, що може знижувати якість дискусії та викривлювати реальність. Жорстка риторика також здатна призвести до втрати довіри, оскільки її використання може сприйматися як маніпулятивне або деструктивне, особливо якщо вона супроводжується демагогічними прийомами або спекуляціями.

Хоча жорстка риторика є ефективним інструментом для досягнення короткострокових цілей, її застосування потребує зваженого підходу, оскільки в довгостроковій перспективі може мати негативні наслідки для суспільного діалогу та міжособистісних комунікацій.

Отже, жорстка риторика є потужним інструментом впливу на аудиторію, який знаходить широке застосування в політиці, медіа, рекламі та соціальних мережах. Вона дозволяє швидко досягти комунікативних цілей, але водночас несе в собі ризики маніпуляції та поляризації суспільства.

Вивчення жорсткої риторики має важливе значення для розуміння сучасних комунікативних процесів та формування критичного мислення в аудиторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новак О. Жорстка риторика в професійній діяльності. URL: <https://kumlk.kpi.ua/arch/node/1975>
2. Аристотель. Риторика / Аристотель. — К.: Видавництво "Основи", 2000. — 320 с.
3. Берк К. Мова як символічна дія / К. Берк.. — Львів: Видавництво ЛНУ, 2015. — 256 с.
4. Хомський Н. Мова та політика / Н. Хомський. — К.: Видавництво "К.І.С.", 2018. — 400 с.
5. Маклюен М. Розуміння медіа: Продовження людини / М. Маклюен. — Нью-Йорк: McGraw-Hill, 1964. — 365 с.
6. Лакофф Дж. Не думайте про слона! Знайте свої цінності та формуйте дискурс / Дж. Лакофф. — Челсі: Chelsea Green Publishing, 2004. — 144 с.

Мельник Софія Олегівна – студентка 2-го курсу, Вінницький національний технічний університет; факультет інтелектуальних інформаційних технологій та автоматизації; sofiamelnyk343@gmail.com

Лопушанська Евеліна Вадимівна – студентка 2-го курсу, Вінницький національний технічний університет; факультет інтелектуальних інформаційних технологій та автоматизації lopushanska.e@gmail.com

Стадній Алла Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, email: stadniy.all@vntu.edu.ua

Melnyk Sofia Olehivna – 2nd year student, Vinnytsia National Technical University; faculty of intelligent information technologies and automation; sofiamelnyk343@gmail.com

Lopushanska Evelina Vadimivna – 2nd year student, Vinnytsia National Technical University; faculty of intelligent information technologies and automation ; lopushanska.e@gmail.com

Stadnii Alla Sergiivna – Candidate of Philology, Senior Lecturer, Department of Linguistics, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa, email: stadniy.all@vntu.edu.ua